

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	۱-۱ بیان مسئله.....
۳.....	۱-۱-۱ اهمیت موضوع تحقیق و دلایل انتخاب آن.....
۴.....	۲-۱-۱ سوالات تحقیق.....
۴.....	۳-۱-۱ پیشینه تحقیق.....
۵.....	۱-۳-۱-۱ متون نظری.....
۶.....	۲-۳-۱-۱ کنفرانس زنان و شهر (پاریس ۱۹۹۴).....
۶.....	۳-۳-۱-۱ کنفرانس مکان‌های امن‌تر و امنیت زنان (لندن ۲۰۰۵).....
۶.....	۴-۳-۱-۱ طرح شهرهای امن‌تر برای بانوان (انگلستان ۱۹۸۸).....
۶.....	۵-۳-۱-۱ تجربیات جهانی.....
۷.....	۶-۳-۱-۱ تجربیات داخلی.....
۷.....	۴-۱-۱ اهداف تحقیق.....
۸.....	۵-۱-۱ چکیده چارچوب نظری تحقیق.....
۹.....	۶-۱-۱ روش شناسی تحقیق.....
۱۱.....	۱-۶-۱-۱ روش گردآوری اطلاعات.....
۲۲.....	۲-۶-۱-۱ روش‌های تجزیه و تحلیل اطلاعات.....
۲۹.....	۷-۱-۱ جمع‌بندی و تدوین فرآیند پژوهش.....
۳۲.....	فصل دوم: مبانی نظری مرتبط با موضوع.....
۳۲.....	مقدمه.....
۳۳.....	۱-۲-۱ مفاهیم حاکم بر موضوع.....
۳۳.....	۱-۱-۱-۱ مفاهیم مرتبط با فضا و فضاهای شهری.....
۴۹.....	۲-۱-۱-۲ رابطه جنسیت و فضاهای شهری.....
۵۵.....	۳-۱-۱-۲ عوامل محدود کننده حضور زنان در فضاهای شهری (شکل‌گیری فضاهای جنسیتی).....
۶۰.....	۲-۲-۱ نظریه‌های حاکم بر موضوع.....
۶۰.....	۱-۲-۱-۲ نظریه‌های جنبش‌های زنان و شهرسازی.....
۶۸.....	۲-۲-۱-۲ نظریه‌های عدالت جنسیتی در فضاهای شهری.....
۷۹.....	۳-۲-۱ تئوری تحلیل رفتاری متقابل.....
۸۰.....	۱-۳-۲-۱ حالات روانی والد.....
۸۱.....	۲-۳-۲-۱ حالات روانی بالغ.....
۸۱.....	۳-۳-۲-۱ حالات روانی کودک.....
۸۷.....	۴-۲-۱ نتیجه‌گیری و تدوین چارچوب نظری پژوهش.....

فصل سوم: شناخت ۹۱

- مقدمه ۹۱
- ۱-۳- شهر قزوین ۹۱
- ۱-۱-۳- روند شکل‌گیری و توسعه شهر قزوین ۹۲
- ۲-۱-۳- سازمان کالبدی- فضایی موجود شهر ۹۵
- ۲-۳- معرفی حوزه فراگیر: هسته اولیه شهر قزوین ۹۸
- ۱-۲-۳- موقعیت هسته تاریخی شهر ۹۸
- ۲-۲-۳- کاربری زمین ۱۰۰
- ۳-۲-۳- کیفیت‌های ساختمانی ۱۰۲
- ۴-۲-۳- گرایش‌های اقتصادی بافت ۱۰۹
- ۵-۲-۳- گرایش‌های اجتماعی - جمعیتی بافت ۱۱۳
- ۶-۲-۳- ارزیابی ظرفیت‌های روساخت‌ها و زیرساخت‌های شهری ۱۲۰
- ۷-۲-۳- ویژگی‌های محیطی و زیست محیطی محدوده فراگیر ۱۲۲
- ۳-۳- شناسایی حوزه مداخله: خیابان امام خمینی ۱۲۳
- ۱-۳-۳- روند شکل‌گیری خیابان امام خمینی ۱۲۳
- ۲-۳-۳- بررسی روند و گرایش‌های کالبدی ۱۲۴
- ۳-۳-۳- گرایش‌های اقتصادی در حوزه مداخله ۱۳۰
- ۴-۳-۳- خیابان امام خمینی از نگاه طرح‌ها و اسناد فرادست ۱۳۳
- ۴-۳- نتایج پرسشنامه‌های آماری ۱۳۶

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل و استنتاج ۱۵۹

- مقدمه ۱۵۹
- ۱-۴- تحلیل موقعیتی محدوده مداخله مبتنی بر تکنیک S. W. O. T ۱۶۰
- ۱-۱-۴- تحلیل مولفه‌های ماهوی محدوده مداخله (خیابان امام خمینی) ۱۶۰
- ۲-۴- تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌ها ۱۶۸
- ۳-۴- تحلیل عملکردی خیابان براساس مشاهدات میدانی، متون نظری و نظرسنجی استفاده‌کنندگان ۱۷۳
- ۱-۳-۴- عملکردهای خیابان براساس پاسخگویی به حالات روحی- روانی انسان ۱۷۳
- ۲-۳-۴- عملکردهای خیابان براساس گروه‌های استفاده‌کننده ۱۷۴
- ۳-۳-۴- عملکردهای خیابان براساس زمان فعالیت ۱۷۶
- ۴-۳-۴- عملکردهای خیابان براساس میزان سازگاری با حالات روحی- روانی بانوان ۱۷۷
- ۵-۳-۴- اولویت‌بندی عملکردهای خیابان براساس ضرورت تغییر ۱۷۸
- ۴-۴- چشم‌انداز سازی (Visioning) ۱۷۹
- ۱-۴-۴- بررسی چشم‌اندازهای گذشته و موجود ۱۸۰
- ۲-۴-۴- چشم‌اندازهای مورد توجه پرسش‌شوندگان (نمونه‌های آماری) ۱۸۲
- ۳-۴-۴- بازاندیشی و نقد چشم‌اندازهای فرادست و کنشگران ۱۸۳
- ۴-۴-۴- شناسایی و تدوین چشم‌اندازهای محتمل ۱۸۵

۱۸۶..... ۵-۴-۴ نحوه صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز

۱۸۹..... ۶-۴-۴ بیانیه چشم‌انداز

۱۹۲..... فصل پنجم: پیشنهادات

۱۹۲..... مقدمه

۱۹۳..... ۱-۵ اهداف و راهبردهای توسعه

۱۹۴..... ۲-۵ تدوین طرح و برنامه کاربری زمین

۱۹۵..... ۱-۲-۵ مبانی، اصول و معیارهای برنامه‌ریزی

۱۹۷..... ۲-۲-۵ اولویت‌بندی معیارها و زیرمعیارها

۲۰۰..... ۳-۲-۵ الگوهای تجدید سازمان خیابان

۲۰۸..... ۴-۲-۵ ارزیابی گزینه‌ها و تدقیق گزینه بهینه

۲۱۲..... ۵-۲-۵ اولویت‌بندی اجرای طرح

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۱: چکیده چارچوب نظری پژوهش از منظر جنبش زنان و رویکرد عدالت جنسیتی در شهرسازی ۸
- جدول ۱-۲: حجم نمونه براساس نظریه دیکی و واتز ۱۳
- جدول ۱-۳: مقیاس و نوع متغیرهای مورد پرسش در پژوهش ۱۴
- جدول ۱-۴: نحوه ارزشیابی سوالات پرسشنامه ۲۳
- جدول ۱-۲: مولفه‌های برنامه‌ریزی و طراحی شهری مورد توجه نهضت زنان شهری ۶۷
- جدول ۲-۲: مولفه‌های برنامه‌ریزی و طراحی شهری از دیدگاه نظریه‌های عدالت جنسیتی ۷۸
- جدول ۲-۳: شدت ایجاد حالات روحی- روانی بر اساس گروه‌های سنی و جنسی ۸۲
- جدول ۲-۴: ارتباط میان کیفیت فضاهای شهری و حالات درونی انسان ۸۳
- جدول ۲-۵: ارتباط میان کاربری‌ها و فعالیت‌های شهری و حالات درونی انسان ۸۴
- جدول ۲-۶: رابطه میان کاربری‌ها، نوع و شدت تاثیر بر حالات درونی بانوان ۸۶
- جدول ۲-۷: مولفه‌های برنامه‌ریزی و طراحی شهری مورد توجه در متون نظری پژوهش ۸۹
- جدول ۳-۱: سطوح کاربری‌های موجود در بافت قدیم شهر (محیط پایدار، ۱۳۸۸) ۱۰۰
- جدول ۳-۲: چگونگی معیارهای کالبدی بر اساس سطح و موقعیت مکانی در بافت قدیم (محیط پایدار، ۱۳۸۸) ۱۰۳
- جدول ۳-۳: مطلوبیت کالبدی در مناطق مختلف بافت براساس شاخص‌های مورد بررسی (نگارنده، ۱۳۹۰) ۱۰۷
- جدول ۳-۴: متوسط اجاره بهای ماهانه یک متر مربع زیربنای مسکونی در شهر قزوین، ۱۳۷۹ تا ۱۱۰
- جدول ۳-۵: متوسط قیمت خرید و فروش یک مترمربع زمین، زیربنای واحد مسکونی در ۱۱۰
- جدول ۳-۶: نرخ بیکاری و بارتکفل در محدوده فراگیر براساس فراوانی و موقعیت مکانی (محیط پایدار، ۱۳۸۸) ۱۱۱
- جدول ۳-۷: شاخص‌های جمعیتی محدوده مرکزی در مقایسه با کل شهر (سرشماری نفوس و ...) ۱۱۳
- جدول ۳-۸: پراکندگی خانوارهای پرجمعیت در محدوده (محیط پایدار، ۱۳۸۸) ۱۱۴
- جدول ۳-۹: چگونگی شاخص سواد در حوزه فراگیر در مقایسه با شهر قزوین (طرح راهبردی، ...) ۱۱۶
- جدول ۳-۱۰: چگونگی شاخص سواد در حوزه فراگیر (محیط پایدار، ۱۳۸۸) ۱۱۷
- جدول ۳-۱۱: مطلوبیت اجتماعی - اقتصادی در مناطق مختلف بافت براساس شاخص‌های مورد ۱۱۹
- جدول ۳-۱۲: سطح و تعداد قطعات کاربری‌های اطراف خیابان امام خمینی و ۱۲۵
- جدول ۳-۱۳: ضوابط و مقررات پیشنهادی اسناد فرداست (نگارنده، ۱۳۹۰) ۱۳۴
- جدول ۳-۱۴: تحلیل مولفه‌های ماهوی (خیابان امام خمینی قزوین) ۱۶۰
- جدول ۴-۲: جمع‌بندی و تحلیل یکپارچه مولفه‌ها ۱۶۷
- جدول ۴-۳: تلخیص چشم‌اندازهای فرادست بر حسب موضوع در بافت قدیم قزوین ۱۸۲

- جدول ۴-۴: چارچوب مفهومی بیانیه چشم‌انداز بافت قدیم قزوین بر اساس مولفه‌های ۱۸۹
- جدول ۵-۱: جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های پیشنهادی ۱۹۳
- جدول ۵-۲: اولویت‌بندی معیارها و زیرمعیارها در خیابان امام خمینی قزوین بر اساس نظرات پرسش شوندگان ۱۹۸
- جدول ۵-۳: وزندهی معیارها و زیرمعیارها در خیابان امام خمینی قزوین بر اساس نظرات پرسش شوندگان ۱۹۹
- جدول ۵-۴: ارزیابی گزینه‌های پیشنهادی براساس اهمیت معیارها و ۲۰۹

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۱: روند تهیه برنامه در خیابان امام خمینی با هدف افزایش حضور بانوان ۳۰
- نمودار ۱-۲: دسته‌بندی عوامل محدود کننده تحرک پذیری زنان در فضاهای شهری ۵۹
- نمودار ۲-۲: عوامل موثر بر محدودیت استفاده زنان از فضاهای شهری ۷۳
- نمودار ۱-۵: اصول و معیارهای تدوین انگاره توسعه خیابان امام خمینی با هدف افزایش زمینه حضور بانوان ۱۹۷
- نمودار ۲-۵: نحوه اولویت‌بندی گزینه‌ها را در نسبت با معیارها و زیرمعیارها ۲۱۰

فهرست تصویرها

- تصویر ۱-۳: محدوده شهر در اوایل دوران اسلامی (براتی، ۱۳۸۵)..... ۹۲
- تصویر ۲-۳: محدوده قزوین در دوره صفویه (براتی، ۱۳۸۵)..... ۹۲
- تصویر ۳-۳: محدوده قزوین در دوره قاجاریه (براتی، ۱۳۸۵)..... ۹۳
- تصویر ۴-۳: سیر تحول کالبدی شهر قزوین از ابتدا تا سال ۱۳۴۵ (براتی، ۱۳۸۵)..... ۹۳
- تصویر ۵-۳: روند گسترش شهر به سمت شمال (جمع‌بندی و تلخیص: نگارنده، ۱۳۹۰)..... ۹۴
- تصویر ۶-۳: نمایی از بازار شهر قزوین (نگارنده، ۱۳۹۰)..... ۹۸
- تصویر ۷-۳: نمایی از مسجد النبی واقع در بافت تاریخی شهر (نگارنده، ۱۳۹۰)..... ۱۰۰
- تصویر ۸-۳: پراکندگی واحدهای ریزدانه درحوزه فراگیر (نگارنده، ۱۳۹۰)..... ۱۰۴
- تصویر ۹-۳: استخوان‌بندی حوزه فراگیر (نگارنده، ۱۳۹۰)..... ۱۰۴
- تصویر ۱۰-۳: چگونگی تعامل اجتماعی در سطح محدوده فراگیر (نگارنده، ۱۳۹۰)..... ۱۱۸
- تصویر ۱۱-۳: تجهیزات حمل و نقل و مراکز خدمات رسانی در محدوده فراگیر (طرح ...)..... ۱۲۲
- تصویر ۱۲-۳: سیر تحول تاریخی خیابان امام خمینی از دوران صفوی تاکنون به ترتیب از ۱۲۴
- تصویر ۱۳-۳: دسته بندی کلی کاربری اراضی محدوده مداخله براساس ظرفیت توسعه (نگارنده، ۱۳۹۰)..... ۱۲۶
- تصویر ۱۴-۳: پهنه‌بندی درآمدی حوزه مداخله (نگارنده، ۱۳۹۰)..... ۱۳۲
- تصویر ۱۵-۳: کاربری پیشنهادی طرح تفصیلی قزوین (مهندسین مشاور شارمند، ۱۳۷۲)..... ۱۳۵
- تصویر ۱-۵: ساختار سلسله مراتبی معیارها، زیرمعیارها و گزینه‌ها..... ۲۰۸

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۱-۳: سازمان فضایی کل شهر ۹۷
- نقشه ۲-۳: موقعیت حوزه فراگیر و مداخله نسبت به شهر قزوین ۹۹
- نقشه ۳-۳: کاربری اراضی حوزه فراگیر ۱۰۱
- نقشه ۴-۳: سلسله مراتب دسترسی حوزه فراگیر ۱۰۶
- نقشه ۵-۳: مطلوبیت کالبدی حوزه فراگیر ۱۰۸
- نقشه ۶-۳: مالکیت اراضی حوزه فراگیر ۱۱۲
- نقشه ۷-۳: تراکم جمعیتی حوزه فراگیر ۱۱۵
- نقشه ۸-۳: مطلوبیت اجتماعی - اقتصادی ۱۲۰
- نقشه ۹-۳: کاربری اراضی محدوده مداخله ۱۲۷
- نقشه ۱۰-۳: تراکم ساختمانی محدوده مداخله ۱۲۹
- نقشه ۱۱-۳: کیفیت ابنیه حوزه مداخله ۱۲۹
- نقشه ۱۲-۳: قدمت ابنیه در حوزه فراگیر ۱۳۰
- نقشه ۱۳-۳: مالکیت اراضی در محدوده مداخله ۱۳۳
- نقشه ۱-۴: نظام فعالیتی خیابان امام خمینی براساس پاسخگویی به حالات روحی - روانی انسان ۱۷۳
- نقشه ۲-۴: نظام فعالیتی خیابان امام خمینی برحسب گروه‌های استفاده کننده ۱۷۵
- نقشه ۳-۴: طبقه‌بندی کاربری‌های خیابان امام خمینی براساس ساعات بهره‌برداری ۱۷۶
- نقشه ۴-۴: سازگاری فعالیت‌های خیابان امام خمینی با حالات روحی - روانی بانوان ۱۷۷
- نقشه ۵-۴: اولویت‌بندی مداخله در پلاک‌های واقع در خیابان امام خمینی برحسب تلفیق نقشه‌های پیشین ۱۷۸
- نقشه ۱-۵: الگوی توسعه خیابان امام خمینی در گزینه نخست ۲۰۱
- نقشه ۲-۵: الگوی توسعه خیابان امام خمینی در گزینه دوم ۲۰۳
- نقشه ۳-۵: الگوی توسعه خیابان امام خمینی در گزینه سوم ۲۰۶
- نقشه ۴-۵: نظام کاربری زمین در خیابان امام خمینی ۲۱۱
- نقشه ۵-۵: اولویت‌بندی مداخله در خیابان امام خمینی ۲۱۲

۱-۱ فصل اول: بیان مسئله

قابلیت استفاده از فضاهای عمومی، موضوع مهمی است که در مطالعات شهری می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. امروزه نیز با مطرح شدن مباحث مهمی در ادبیات و متون نظری برنامه‌ریزی و طراحی شهری، نیاز به حضور در فضا برای همه گروه‌ها فارغ از جنسیت، سن، سطح درآمد، شغل،... امری ضروری به نظر می‌رسد که غفلت از آن از سوی برنامه‌ریزان و طراحان شهری، نقیصه عمده‌ای محسوب می‌گردد. از این رو برنامه‌ریزان و طراحان شهری گام‌هایی را در جهت تقویت زمینه‌های حضور برابر مردان و زنان در فضاهای شهری برداشته‌اند.

علاوه بر این بسیاری از برنامه‌ریزان و طراحان شهری در این موضوع اتفاق نظر دارند که محیطی مطلوب و واجد تعادل اجتماعی بوده که بتواند زمینه‌های حضور اقشار مختلف در فضا را فراهم آورد. از این رو امروزه، یکی از نشانه‌های تعادل، امنیت و سرزندگی فضائی حضور اقشار مختلف و به ویژه بانوان در فضاهای شهری بدون محدودیت‌های جنسیتی می‌باشد. بنابراین، در دنیای کنونی، دغدغه برنامه‌ریزان و طراحان شهری از اصول و قواعد عام‌تر رفته، و عرصه ورود دانش رفتارشناسی محیطی با هدف نیل به

تعادل‌های اجتماعی و رفتاری در فضاهای شهری- نظیر حضور زنان در فضاهای شهری- به عنوان یکی از مباحث جدی نزد این متخصصین بیش از پیش احساس می‌گردد.

یکی از موانع دستیابی به فضاهای سرزنده جنسیتی شدن فضاها، فضاهایی که به تبع نظام‌های عملکردی موجود بیشتر محل حضور آقایان بوده و جذابیتی را برای حضور بانوان و دیگر اقشار فراهم نمی‌آید، می‌باشد. این فضاها مشکلاتی از جمله افت سرزندگی، نازل بودن سطح امنیت اجتماعی به ویژه در ساعات پایانی شب و از دست رفتن تدریجی ارزش‌های اجتماعی فضا را دارا می‌باشند. به همین دلیل است که در جهت افزایش کیفیت‌های فضائی و تعادل‌های اجتماعی در فضاهای جنسیتی، مداخله در سطوح مختلف (کاربری زمین، طراحی شهری....) برای افزایش حضور بانوان به شدت احساس می‌گردد؛ از این رو این پایان نامه سعی دارد به بررسی و تحلیل یکی از لایه‌های فرم شهری - کاربری زمین- بر نحوه حضور بانوان در فضاهای شهری بپردازد.

از سوی دیگر تاکید بر حضور زنان و مقبولیت ضرورت حضور زنان در فضاهای شهری از دید حقوق شهروندی در یک جامعه مدنی و رفع نیازهای اجتماعی در فضاهای شهری، امری است که از نگاه جامعه شناسی شهری از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. به طور کلی زنان به واسطه نقش اجتماعی مراقبت از کودکان، کهنسالان و... در ارتباط با فضاهای شهری نیازهای خاصی داشته که مستلزم رعایت اصول اخلاقی و تامین نیازهای آن‌ها در فضاهای شهری است.

بر پایه آنچه ذکر شد این پایان نامه تلاش دارد تا ضمن بررسی و تحلیل رابطه میان کاربری زمین و حالات روحی- روانی بانوان (براساس تئوری تحلیل رفتار متقابل)، فعالیت‌های مورد انتظار بانوان در فضاهای شهری را بازشناسی و از آن ره با تجدید سازمان عملکردی (با تاکید بر برنامه‌ریزی کاربری زمین) در خیابان امام خمینی شهر قزوین، این فضای ارزشمند تاریخی را به گردونه حیات و هویت اجتماعی بازگردانده و عرصه مطلوبی برای حضور اقشار متنوع اجتماعی و بویژه بانوان _ که از

نشانه های سرزندگی و امنیت فضائی است _ فراهم آورد. فرآیندی که مستلزم تغییر کاربری های فاقد مطلوبیت و تزریق ارزش های جدید ضمن ارتقاء و بهبود کیفیت های فضایی - کالبدی است. با توجه به موضوع مورد توجه این پژوهش پرسش اصلی چنین می تواند مطرح باشد که آیا میان نظام کاربری زمین و بهره برداری از فضا رابطه معناداری وجود دارد و می توان با بهبود کاربری های شهری زمینه حضور موثر بانوان در فضاهای شهری را فراهم آورد؟ لازم به ذکر است که این پایان نامه فاقد هرگونه جهت گیری سیاسی بوده و صرفاً بر مبنای متون علمی و تخصصی مرتبط با موضوع نگاشته شده است.

۱-۱- اهمیت موضوع تحقیق و دلایل انتخاب آن

فضاهای عمومی به طور اعم و فضاهای شهری به طور اخص بدلیل ساختار کالبدی و کارکرد اجتماعیشان مهم ترین وسیله در جهت تقویت جامعه مدنی هستند. فضای شهری بستری است که فعالیت ها و رفتارهای انسانی در آن شکل می گیرد و روابط اجتماعی و فرهنگی انسان ها با یکدیگر در این عرصه اتفاق می افتد. بنابراین امکان استفاده یکسان از فضاهای شهری برای همه گروه های سنی و جنسی از وظایف طراحان و برنامه ریزان شهری می باشد.

علاوه بر آن طبق نظریه ارتباطات، زنان اصولاً در زمینه تصمیم گیری و ارتباطات در محیط بر مبنای اصل اخلاقی عمل می کنند و به این لحاظ این الگو را به عنوان الگوی رفتاری زنان در فضاهای شهری مطرح نموده اند (رضازاده، ۱۳۸۸، ص ۴۳). به عبارتی حضور زنان در فضای شهری غالباً در چارچوب حضور در قلمروهای مجزا درک می شود. در اصل اخلاقی در زمینه حضور زنان به مسائلی چون ترس و عدم امنیت اجتماعی توجه ویژه شده است (رضازاده، ۱۳۸۸، ص ۳۳). ترس به عنوان عامل مهمی در عدم حضور زنان در فضاهای شهری مطرح می شود. این در حالیست که جرم های عمومی کمتر متوجه زنان می شود اما از لحاظ ذهنی این ترس برای زنان بیشتر از مردان است. به نظر

می‌رسد با تبیین فضاهای شهری مناسب بتوان یک قلمرو امنیتی مناسب برای بانوان فراهم نمود تا از نظر روانشناسی نیز تمایل به حضور در فضا را در بانوان تقویت نماید.

از سوی دیگر برای دستیابی به یکی از معیارهای پایداری شهری می‌بایست فضاهای شهری از سرزندگی و امنیت اجتماعی برخوردار باشند و پهنه‌های تاریخی و واجد ارزش‌های تاریخی بتوانند امکان حضور اقشار متنوع اجتماعی - هم برای سکونت، هم فعالیت و فراغت - را بدست دهد. از این رو طبق مباحث متاخر برنامه‌ریزی و طراحی شهری، سرزندگی، امنیت و حضور همه اقشار در فضاهای شهری امری ضروری می‌باشد. از آنجا که خیابان امام خمینی یک محور تاریخی می‌باشد بنا بر این تقویت آن و ایجاد پویایی در این محور سبب هویت بخشی و تقویت محور تاریخی بازار متصل به آن می‌گردد و می‌تواند به عنوان یک خیابان شهری واجد تعادل‌های اجتماعی و فضایی در اندام شهر قدیم به ایفای نقش بپردازد.

۱-۲- سوالات تحقیق

- ۱- آیا میان کاربری‌های شهری و حالت روحی - روانی بانوان در فضاهای شهری رابطه وجود دارد؟
- ۲- مولفه‌ها و عوامل محدود کننده حضور موثر بانوان در فضاهای شهری - با تاکید بر نمونه موردی - و با تکیه بر متون نظری و مطالعات میدانی کدامند؟
- ۳- چه مولفه‌ها و راهکارهایی در افزایش حضور موثر بانوان در فضاهای شهری - با تاکید بر خیابان امام خمینی - حائز اهمیت است؟

۱-۳- پیشینه تحقیق

پیشینه تحقیق حاضر را می‌توان در ادبیات جنبش زنان در شهرسازی جستجو نمود. از دهه ۱۹۷۰ در متن جنبش زنان موج جدیدی به صورت جنبش زنانه شهری به ظهور رسید که معمولاً از آن به عنوان جنبش «زنان و برنامه‌ریزی» نام برده می‌شود. انتقاد جنبش‌های زنانه به دیدگاه‌ها و عمل

برنامه‌ریزی شهری از دهه ۷۰ شروع شد و در سال ۱۹۷۸ با چاپ مجله تحقیقات منطقه‌ای و شهری، تحقیق در مورد زنان در شهر به عنوان موضوع خاص مد نظر قرار گرفت و بعد از آن در دهه ۸۰ کتب، موضوعات خاص و مقالات مختلف در این زمینه ارائه شد.

خانم کلارا گرید استاد دانشگاه در برنامه‌ریزی و محیط زیست در انگلستان، از جمله نخستین محققانی است که پژوهش‌های زیادی در این زمینه انجام داده و از جمله کتاب «زنان و برنامه‌ریزی» را منتشر نموده است. به نظر گرید (۱۹۸۶)، اصولاً برنامه‌ریزی شهری نیاز به بازسازی دارد، چرا که از آغاز بر پایه یک نگرش سنتی استوار شده که نقش زنان را به عنوان خانه‌دار و مادر و نقش مردان را به عنوان نان‌آور اهل کار تصویر کرده است. برنامه‌ریزی سنتی اساساً برآرمان «منطقه بندی» استوار بود که ظاهراً به دلایل کارکردی و سلامتی کار را از خانه جدا در نظر می‌گرفت، به نحوی که مشکلات زیادی را برای زنان در ترکیب مسئولیت‌های کاری در خانه و محیط ایجاد می‌کرد. ایشان معتقد است که بسیاری از طرح‌ها و برنامه‌ها هنوز به مسائل کالبدی معطوف است تا مباحث عدالت اجتماعی و جنسیتی. به طور کلی پیشینه تحقیق حاضر را برحسب متون نظری و تجربیات عملی و برحسب تجربیات جهانی و داخلی می‌توان تقسیم بندی نمود:

۱-۳-۱- متون نظری

نظریه‌های مرتبط با فضاهای جنسیتی و نقش زنان در فضاهای شهری را می‌توان در آثار صاحب‌نظرانی چون جیکوبز (۱۹۶۴)، گرید (۱۹۸۶)، مک فارلند (۱۹۹۶) و... مشاهده نمود. این نظریه‌ها به لحاظ اهمیت و اعتبار از مشهورترین نظریه‌های جنبش زنان در شهرسازی بوده و عموماً در جستجوی مجموعه‌ای از نوآوری‌ها در حوزه سیاست‌گذاری شهری برای بانوان هستند. تاکید اصلی این نظریه‌ها بر بهبود وضعیت امنیت، خدمات کارآمد، فرهنگ و فراغت و محیط زیست بهتر برای بانوان در فضاهای شهری می‌باشد.

۱-۳-۲- کنفرانس زنان و شهر (پاریس ۱۹۹۴)

در سال ۱۹۹۴ سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD) کنفرانسی را برگزار نمود که بیانگر پیشرفت راهبردی بین‌المللی زنان و مشارکت آنان در توسعه‌های شهری محسوب می‌گردد. این کنفرانس بر ضرورت اقدامات جدید در زمینه دسترسی زنان به مسکن و محیط با کیفیت و خدمات پشتیبان برای تحقق توان‌های فردی و جمعی آنان تاکید ورزیده است.

۱-۳-۳- کنفرانس مکان‌های امن‌تر و امنیت زنان (لندن ۲۰۰۵)

در این کنفرانس از متخصصان رشته‌های گوناگون و مرتبط با کنفرانس دعوت به عمل آمده بود و تاکید اصلی این کنفرانس بر مسئله ساخت محیط امن برای زنان در شهر بود. در واقع در این کنفرانس عنوان شد که می‌توان با دخالت دادن زنان در ساخت محیط محلی منجر به بیرون راندن محیط از خطرات و ناامنی‌ها شد.

۱-۳-۴- طرح شهرهای امن‌تر برای بانوان (انگلستان ۱۹۸۸)

یکی از برنامه‌های جدید دولت انگلستان در زمینه شهرسازی اجرای طرح شهرهای امن‌تر برای بانوان است که از سال ۱۹۸۸ در دستور کار قرار گرفته است. هدف اصلی این طرح کاهش جرائم، ناامنی و خشونت در شهرها است که شرط لازم برای توسعه اقتصادی- اجتماعی محسوب می‌شود. در چارچوب این طرح تعداد زیادی پروژه در شهرهای مختلف انگلستان اجرا شده است.

۱-۳-۵- تجربیات جهانی

از جمله بازتاب‌های عملی نگرش به زنان در فضاهای شهری در تدوین طرح جدید لندن با عنوان «طرح توسعه لندن بزرگ» در سال ۱۹۸۴ به چشم می‌خورد. در این طرح بر خلاف طرح‌های پیشین، تاکید زیادی بر ملاحظات اقتصادی- اجتماعی و از جمله عدالت اجتماعی و تامین حقوق گروه‌های

مختلف در شهر است. در طرح بندی تصریح شده است با این که زنان ۵۲ درصد از جمعیت لندن را تشکیل می دهند از نظر توزیع ثروت و دسترسی منابع و فرصت ها در مقایسه با مردان به گونه ای چشمگیر در محرومیت به سر می برند. از این نظر در بخش سیاست های راهبردی طرح، نقش تاثیر گذار زنان و ضرورت اهمیت آنان مورد تاکید قرار گرفته است.

۱-۳-۶- تجربیات داخلی

تجربه تحقیقات دانشگاه فردوسی در شهر مشهد

در نظر سنجی که در قالب یک طرح تحقیقاتی در شهر مشهد از زنان بالای ۱۵ سال انجام شد، به سنجش احساس امنیت زنان نسبت به محیط شهر پرداخته شد. در این کار از تئوری کنش متقابل درباره احساس استفاده شد و همچنین نظریه پایگاه قدرت که توسط تئودور کمپر که از پیشگامان جامعه شناسی احساسات است مورد بهره برداری قرار گرفت و نتیجه حاصل شد که زنان در مناطق مختلف شهر مشهد از نظر میزان احساس امنیت با هم تفاوت دارند و زنان ساکن در مناطق محروم اقتصادی از احساس امنیت کمتری برخوردارند.

۱-۴- اهداف تحقیق

۱- بررسی رابطه میان نظام کاربری زمین و حالات روحی- روانی بانوان (براساس تئوری تحلیل رفتار متقابل)

۲- بررسی عوامل محدود کننده حضور موثر بانوان در فضاهای شهری

۳- ارائه راهکارهای فضایی- کالبدی با هدف پاسخگویی به حالات روحی- روانی بانوان و

افزایش زمینه های حضور موثر بانوان در فضاهای شهری

۵-۱- چکیده چارچوب نظری تحقیق

جدول زیر به عنوان چارچوب نظری پژوهش عوامل محدود کننده از یک سو و عوامل موثر بر افزایش حضور زنان در فضاهای شهری را بر پایه متون نظری مرور شده بدست می‌دهد.

جدول ۱-۱: چکیده چارچوب نظری پژوهش از منظر جنبش زنان و رویکرد عدالت جنسیتی در شهرسازی

منابع	نظام عرصه عمومی		نظام حمل و نقل		نظام کاربری و فعالیت		مؤلفه شهرسازی معیارها
	عوامل مشوق	محدودیت‌ها	عوامل مشوق	محدودیت‌ها	عوامل مشوق	محدودیت‌ها	
(جیکوبز ۱۹۶۷)؛ (مک فارلنر ۱۹۹۶)؛ (مهدیزاده ۱۳۸۷)؛ (Clara) (Greed 1984)	- تامین نظارت اجتماعی بر فضاهای گمشده و بی‌دفاع - تامین روشنایی مناسب این فضاها به ویژه در ساعات شبانه - دقت در کاشت گیاهان و جلوگیری از ایجاد گوشه‌های پنهان و فاقد نظارت - نصب نشانه‌های راهنما و کمک به تعیین موقعیت مکانی بهره‌برداران از فضا	- روشنایی ناکافی معابر - وجود فضاهای گمشده و بدون دفاع در شهر - فقدان نشانه‌های راهنما	- توسعه حمل و نقل عمومی - توجه به فضاهای پیاده رو - پارکینگ های روشن و امن - کاهش تداخل سواره و پیاده	- دوری از مراکز حمل و نقل عمومی - پارکینگ های شهری ناامن - پیاده روهای ناامن و کم عرض	- تلفیق حوزه سکونت و فعالیت (پرهیز از تفکیک) - اختلاط و تنوع کاربری‌ها - ترکیب و همپوندی موثر کاربری‌ها در خلق امنیت - تسهیل خرده فروشی در حوزه‌های مسکونی - جلوگیری از توسعه حوزه‌های تخصصی و تک بعدی فعالیتی و تلفیق مناسب و چندبعدی فعالیت‌ها	- حوزه های تخصصی و تک عملکردی - عدم پیوند مناسب میان کاربری‌ها - تفکیک محلات از مراکز فعالیت - دوری از مراکز خرده فروشی	ایمنی و امنیت
A compendium of good practice: woman's safety in the city 2000; Huxley 2003; Begum 2004;	- پیاده روهای جذاب - توجه به فعالیت‌های غیر رسمی (دست فروشی و...) در عرصه عمومی	- وجود فعالیت‌های مزاحم بانوان در فضاهای شهری - مزاحمت برای بانوان	- دسترسی آسان به مراکز حمل و نقل عمومی - دسترسی آسان به پارکینگ‌های اتومبیل - پشتیبانی حمل و نقل عمومی از محلات مسکونی - پیاده‌روهای عریض	- ضعف دسترسی به مراکز شهری - عدم دسترسی ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی به مراکز شهری	- حضور فعالیت‌های مورد انتظار زنان - نزدیکی به کاربری‌های مورد نیاز کودکان و سالمندان - نزدیکی مراکز فعالیت به محلات مسکونی	- کمبود فعالیت‌های مورد نیاز بانوان (مراکز خرید و...) - دوری فضاهای شهری از مدارس - دوری فضاهای شهری از محلات مسکونی	آسایش و راحتی
Barton 2002; Lawwanga 2001; World Bank and Gender 2003;	- پیاده روهای جذاب - توجه به فعالیت‌های غیر رسمی (دست فروشی و...) در عرصه عمومی	- پیاده‌روهای فاقد جذابیت و سرزندگی	- دسترسی آسان به فعالیت‌های فراغتی و عدم تفکیک شبکه های حمل و نقل از فعالیت‌های فراغتی	- ضعف دسترسی واحدهای مسکونی به فعالیت‌های فراغتی	- توسعه فعالیت‌های فراغتی مورد توجه بانوان - توسعه مراکز خرید - توسعه مراکز فرهنگی مورد توجه زنان	- ضعف فعالیت‌های فراغتی بانوان - اختصاص فعالیت‌های فراغتی مشترک به بانوان و آقایان (استخر و...)	فرهنگ و فراغت
	- پاکیزگی عرصه عمومی - منع فعالیت‌های غیر رسمی آلاینده و مزاحم	- آلودگی عرصه عمومی به سبب تجمع زباله و... - فقدان فضاهای	- نظافت و پاکیزگی معابر - محدودیت تردد حمل و نقل شخصی	- آلودگی معابر - تردد سنگین اتومبیل و الودگی های مختلف (صوتی، هوا و...)	- تعدیل فعالیت‌های ناسازگار و آلاینده - حضور کاربری‌های بهداشتی مورد نیاز	- وجود فعالیت‌های ناسازگار و آلاینده مثل تعمیرگاه و... - فقدان کاربری‌های	پاکیزگی و نظافت

منابع	نظام عرصه عمومی		نظام حمل و نقل		نظام کاربری و فعالیت		مؤلفه شهرسازی معیارها
	عوامل مشوق	محدودیت‌ها	عوامل مشوق	محدودیت‌ها	عوامل مشوق	محدودیت‌ها	
	فضاهای اختصاصی بانوان در عرصه عمومی (نیمکت و...)	بهداشتی قابل استفاده برای بانوان	در جهت کاهش آلودگی		بانوان - حضور فضای سبز در ترکیب با دیگر کاربری‌ها	بهداشتی بانوان (سرویس بهداشتی و...)	
	- پاسخگویی فضا به نیازهای اقلیمی و تامین شرایط آسایش محیطی	- گرمی و سردی هوا در تابستان و زمستان - فقدان عناصر کالبدی محافظ در عوامل جوی					آسایش اقلیمی

۱-۶- روش شناسی تحقیق

دسته‌بندی انواع پژوهش از این جهت که تجزیه و تحلیل فرآیند پژوهش را قابل فهم‌تر می‌کند با ارزش است. دسته‌بندی که به طور کلی مورد توافق همگان باشد وجود ندارد اما در عمل همه مطالعات پژوهشی در قالب یکی از سه مورد زیر یا مجموعه‌ای از آن‌ها قرار می‌گیرد:

- تحقیق تجربی (آزمایشی)
- تحقیق تاریخی
- تحقیق توصیفی

تحقیقات توصیفی دارای مشخصاتی هستند که آن‌ها را از نوع دیگر تحقیقات متمایز می‌کند. اغلب آنها تجربی نیستند و با موقعیت‌های طبیعی و نه موقعیت‌های ساختگی سر و کار دارند. بنابر این در این نوع تحقیق وقایع و شرایط قبلا رخ داده‌اند یا هم اکنون موجود اند و محقق متغیرهای مناسب را برای تحلیل روابط آن‌ها انتخاب کرده در پی آن است که با تحلیل روابط میان متغیرها پاسخ سوالات خود را پیدا کند. بنابراین تحقیق توصیفی به تجزیه و تحلیل روابط متغیرهای دستکاری نشده و پروراندن قوانین کلی متمرکز است. برخلاف روش تجربی که در آن محقق متغیر را تنظیم و دستکاری می‌کند در تحقیق توصیفی متغیرهایی انتخاب شده و مورد مشاهده قرار می‌گیرند که در حال حاضر موجودند یا قبلا اتفاق افتاده‌اند. در این روش می‌توان رفتار انسان را به طور طبیعی و در شرایط

واقعی که در موقعیت‌های متفاوت زندگیش رخ می‌دهد مورد تحلیل و بررسی قرار داد. روش تحقیق توصیفی روش تحقیق متداول در علوم انسانی است و از آنجا که این تحقیق نیز به بررسی رابطه میان علوم انسانی و دانش شهرسازی می‌پردازد در دسته روش تحقیق توصیفی (غیر تجربی) قرار می‌گیرد.

۱-۶-۱- روش گردآوری اطلاعات

در این پژوهش برحسب مورد از روش‌های زیر استفاده شده است:

• روش مشاهده و پیمایش

این روش در کارهای حرفه‌ای مطالعات فرهنگی کاربرد گسترده‌ای دارد، به گونه‌ای که در نهادهای شهرسازی در راستای انطباق حوزه مداخلات شهرسازی با نیازها و رفتارهای سالم شهروندی، از این روش بهره برده می‌شود. از آنجا که در رویکردهای نوین شهرسازی در حوزه مطالعات جامعه‌شناختی و برنامه‌ریزی شهری مردم عاملی اساسی در فرآیند تولید برنامه به شمار می‌روند و نمی‌توان هیچ اصلی را به شهروندان در مورد الگوهای رفتاری و نحوه و چگونگی استفاده از شهر دیکته کرد و یا به هیچ وجه نباید قصد رویارویی و برخورد مستقیم با الگوهای رفتاری جامعه و تغییر یا اصلاح آن‌ها را داشت، به این ترتیب ضروری به نظر می‌رسد که از مشاهده و پیمایش بیشتر بهره برده شود. روش مشاهده و پیمایش دارای مشکلات اساسی نیز می‌باشد که اعتبار نتایج کسب شده را کاهش می‌دهد که در این میان می‌توان به برداشت اشتباه از مشاهدات اشاره کرد. (Gans, 1968)

• روش کتابخانه‌ای

روش کتابخانه‌ای شامل بررسی کتاب‌ها، مقالات، طرح‌ها، مجلات و نشریات است. با توجه به اصول و روش تحقیق، منابعی را که به صورت مستقیم یا غیر مستقیم در متن استفاده شده، مرجع داده و در نهایت تمامی مآخذ مورد استفاده در این پژوهش در انتهای کار، در بخش منابع و مراجع در دو دسته فارسی و لاتین آورده شده است.

• روش مصاحبه و پرسش‌نامه

در این روش از طریق پرسشنامه‌های مکتوب می‌توان از نحوه و ویژگی‌های فرهنگی- رفتاری شهروندان، در نوع، میزان و چگونگی به کارگیری فضاهای شهری آگاهی یافت که به دو صورت پرسشنامه‌های موضوعی و عمیق صورت می‌گیرد که در این پژوهش از صورت نخست استفاده شده است. از آنجایی که در این روش نیز افراد از مورد بررسی قرار گرفتن آگاهی دارند، ممکن است که